

Интервю с Георги Каприев, професор във Философски факултет, дфн

Започва се с „топ-въпроса”...

Това е лесно, да се представя: „Добър ден, аз съм Георги Каприев”.

Може би така се представяте, предполагайки, че всички знаят кой сте...

Не мисля, че има значение нещо друго при представянето. Ако те знаят кой си, няма нужда да се представяш, ако ли пък не те знаят, хептен няма смисъл да се представяш, преди да започнеш да работиш. Трябва ли да давам подробности за себе си, някой не е в правилната аудитория – или нуждаещият се от тях, или аз. Така че, ето, представихме се.

Следващият въпрос... „Кои автори ви бяха любими в гимназията?”. Може би трябва да отговоря на въпроса „В кое училище учихте?”...

Да, наистина, необходимо е да се каже и малко за гимназията...

Завърших немската гимназия в Бургас през 1979 г. Беше много интересно място..., и понеже по-долу има един въпрос за съпротивите като гимназисти...

Да.

Разбира се, имаше съпротива, но трябва да кажа нещо важно. Нашите учители и особено сред тях великият Никола Владимиров, директорът на гимназията, светла му памет, те, нашите учители, бяха недоволни някак си заедно с нас. Те стимулираха нашето недоволство и както го стимулираха, така го и обуздаваха в рамките на гимназията, за да не пострада някой от нас. Директорът ни защитаваше всячески от всякакви градски, държавни и милиционерски служби и ни създаваше един много приличен душевен уют в гимназията. Но от друга страна, това удвояваше нашия бунт, така да се каже, срещу двойното и тройното дъно на огромното лицемерие, следващо от прокарването на граници между частната сфера и публичната, абсолютно изискваща двуличност. Някак си уютът, който ни създаваха, ескалираше точно в по-високи регистри на това недоволство...

Иначе какво... като нормални градски хулиганчета, правехме нормални градски шуротии. Бургас, родният ми град, е известен с подобни шуротии и ние се вписвахме в обичайния му пейзаж, и кой знае какви катастрофи не са настъпвали от всички наши деяния. Но Бургас от 70-те години е друга тема, той е специален град и сега няма да поемам в тази посока.

А какво бе специфичното във вашия бунт...

Не, нямахме бунт, нямахме. Аз искам да кажа, че до бунт не се стигаше, защото не ни се оказваше реално съпротива. В такъв случай младият човек какъв бунт да осъществи?

Ами така, да кажем през музиката, в дрехите...

Да, да, разбира се, дрехите. Тогава носехме униформа. Трябваше да носим униформа, трябваше и емблеми да носим. Там бяхме абсолютно „диви“; вършехме пълни безобразия. Косите, дългите... Понеже не ни пускаха да влизаме в училище с дълги коси, няколко човека се остригахме „нула номер“. След това забраниха прическата „нула номер“ в гимназията и т.н. Но това са... Нека не говорим за някакви сериозни политически измерения на това нещо. Това не е нищо повече от естествения младежки бунт, който аз опитвам сега да сведа до общия му знаменател – протестът към двуличността на съществуването, към което ни водеха като към добър модел собствените ни учители, родителите и т.н.

Това беше една елитна гимназия, изпълнена с деца на „наши другари“, но през 70-те вече можеше някои от децата и да не са на „наши другари“, да са такива като мен. Нямаше разлика между нас. Не се правеха разлики между „наши“ и „ваши“ – нито от учителите, нито в оценките и т.н., което, може би, тушираше някакви по-сериозни социални ескалации, така че не бих злоупотребявал с „бунта“ на моята младост.

Макар че, в духа на един друг въпрос, аз почти не ходех на училище. Вадех си медицински бележки, какво ли не правех.

Защо?

Защото се подготвях за актьор. Това има отношение към петия въпрос...

Ааа, тоест, през последната година сте се готвели за актьор...

Няма последна година тука; пет години съм играл театър, а последната година ходих най-често на училище, за да избия матурите.

Бях чела някъде, че сте искали да учите във ВИТИЗ?

Да, аз наистина кандидатствах там два пъти, но за това ще спомена след малко.

Сега: кои автори ми бяха любими в гимназията...

Ние четяхме като комбайни. Като ненормалници. Четяхме всичко, което можеше да се намери в България по това време на български, руски и немски език. Всъщност, много е трудно да се каже общо „какви автори четяхме в гимназията“, но бих могъл да кажа за себе си. Да спомена поне някои от българските автори, които са оказали върху мен огромно влияние. На първо място това е Йордан Радичков. Радичков е абсолютен фаворит. Веднага след това Христо Фотев. В Бургас той беше легенда, ние го познавахме, говорехме с него, изобщо Христо Фотев бе жива митология... Валери Петров! Борис Христов! Първите му публикации бяха в бургаския алманах „Море“, или поне едни от първите му публикации, които бяха потресаващи.

Иван Пейчев ми е влияел... Аз се влияех даже от Богомил Райнов. И от „Господин Никой“, но най-вече от „Пътуване в делника“, една и досега забележителна книга. Такава литература четяхме. Разбира се, получихме фундаментално образование по немска

литература. От класическата немска литература и до сега мога да цитирам наизуст големи откъси от „Фауст“ – и от първата, и от втората част, Лесинг, Шилер, Брехт и т.н. Да не забравим Библията, която баба ми геройски изпроси от църквата и изчетох от кора до кора.

„Какви интереси имахте?“... Общи интереси. „Кои бяха култовите автори и групи?“ Ами култовите автори и групи бяха култовите автори и групи. Това бяха, разбира се, „Пърпъл“, „Блек сабат“, „Спаркс“ – една група, която е само за ценители, „Джизъс крайст супер стар“ беше, така да се каже, музикалната част към „Светото писание“.

Имах един съученик, Ивайло, чиято баба беше австрийка и леля му живееше във Виена, та чрез него най-новите тави идваха направо при нас. Той сега пее в операта в Берн... А, да не забравяме, че Бургас е и пристанище. Но по настоящия въпрос бих могъл да кажа всичко онова, което ще кажат и другите интервюирани по този въпросник. Нищо особено. Бийтълс вече бяха класика.

„Имаше ли сред вас личности, които си позволяваха да критикуват властта, родители, роднини?“

Между моите родители и роднини нямаше човек, който да не е критикувал властта. Нямаше. Баща ми е изкарал 50-те години в затвора, а чичо ми познаваше релефа на Белене много отблизо, така че в нашето семейство хубава дума за комунистите не е казвана. Ние бяхме „врагове на народа“, официално, и като си враг на народа официално, какво да правиш... И кръгът ни беше такъв, но в семейството ми това беше ясно утвърдено; там нямаше място за такива глупости.

Баща ми се абонираше за „Работническо дело“ и на моя въпрос: „Какво става тука?“, той вика: всички преписват от него, така че по-добре да се чете източникът. Това беше комунизмът вкъщи.

Какво е работил баща ви?

Баща ми, след като излиза от затвора през 1958 г., в края, в началото на 1959 г. си дава дума, че няма да работи държавна работа. И цял живот работеше като занаятчия, водеше се фиктивно към една кооперация в карнобатско село, макар че машините му бяха в мазето у дома – той си осигуряваше материалите, матриците, пазара... И срещу това, че се водеше там, кооперацията в селото получаваше 1/3 или 2/3 от печалбата.

А какво произвеждаше?

Пластмасови изделия. Аз самият съм шприцър 7-ми разряд, между другото. Това беше първата ми квалификация, без майтап. Работил съм с него, особено в годината, в която не влязох в университета след казармата, няхах достатъчен бал, затова не влязох...

Такаа, казахме за вътрешни и външни бунтове... /чете въпросника/.

„Сътрудничили ли сте на списания като „Родна реч“?“ – не съм сътрудничил. За разлика от повечето ми връстници, аз прописах поезия след като завърших гимназия. И няхах

никакъв шанс да публикувам, поради липсата на продукция. Но ги следях, силно се интересувах от такива издания.

Защото „Родна реч” беше важно списание за средношколеца...

Разбира се, важно е. „Пулс” също беше много важно издание, четях ги...

Може би там сте чели стихотворения на Калин Янакиев, на Миглена Николчина...

Разбира се, че съм ги чел, на Цочо Бояджиев също. Сега, като говорим за поезия, трябва да се каже, че Бургас тогава беше страховит от гледна точка на поезията и художествата изобщо. Освен че работеха много мощни поети, като Фотев, Недялко Йорданов... На него нещата му от 70-те са добри, той после стана... ужасен. Може би в края на 70-те се срина, но през това десетилетие му излязоха „Любовта си отива” и други много важни за поколението книги; той направи „Словесен пейзаж”, спектакъла по Христо Фотев, от 1977 година, отнесе ни главите, великолепно нещо. Мисля, че и сега би ставало за гледане. Николай Искърров, чудесен поет, уби се в автомобилна катастрофа сравнително млад. Николай водеше литературния кръжок към ДНА и аз ходех там като войник... Това, което разказвам, е хубаво, но не е всичко. В Бургас живееше една култура, която тъкмо Недялко и Недялковци разбиха. Култура, която гравитираше около театъра, положение, което идеше от 1919 г. насам, все така и до 80-те години, когато той я унищожил. Та там актьори, поети, музиканти, художници, това всичко беше едно голямо кълбо... Тази култура бе култура на едно специално малцинство, защото Бургас може да се разглежда и като изключително просташки град и като селяндурски след 1944 г., когато започва индустриализацията. Това бе едно съзаклятническо ядро, което се събира по кафенета, изложби, премиери, кръчми... И този Бургас, когато те види на средношколска възраст, че нещо така почваш в културата, те интегрира в себе си, до момента, в който почне да ти стърчи главата, за да ти я отрежат. И Христо Фотев ми казва, това действие се развива януари 1982 г., или декември 1981 г., когато ние с един приятел, Джорджи Караджов, носим едни стихотворения за „Море”. Не ни ги взеха, защото Недялко не можеше да ни понася; Буржев ни го каза право в очите. И Фотев, който седи вътре и решава кръстословици, вика: „Чакайте, чакайте”, излиза с нас и ми казва: „Ти трябва да бягаш”. Аз бях доста понапълнял тогава и си мисля, че той иска да ме праща на морето да тичам, и му отвършам: „Бате Христо, аз работя по 8 часа на тази машина, къде ще ходя да бягам”. И той ми вика пак: „Не, момче, ти трябва да бягаш от Бургас. Тия ще те унищожат тука”. Той самият писа после: „Бургас е градът на късата ударна вълна”. Малко боксьорски град е; знае да стимулира таланта в началото и да го попилее после. Та поезията беше много важна за нас – нищо, че не съм я писал. Една Петя Дубарова беше в нашите кръгове, тя е две години по-малка от мен, учеше в английската гимназия. Към Петя в града, особено поетите, имаха лошо отношение, с изключение на бате Христо, Христо Фотев я обичаше като свое дете, но другите – не. И по-късно, през 70-те и началото на 80-те години, когато местният вестник „Черноморски фронт” публикуваше всяка сряда на четвърта страница едно стихотворение от бургаски автор, аз имам публикувано стихотворение, Петя я няма... Ей толкова я обичаха. Но да се върнем обратно.

„Имали ли сте силни приятелски кръгове?“ – да, имал съм много силни приятелски кръгове, за които какво точно да разкажа – Разговори, спорове, надприказвания... Ставаше там нормалното – пиене, свирене, пушене на цигари. Тия четири работи. Но пушенето не минаваше за грях. В културната среда, в която съм живял, момчетата на 13-14 години нормално си пропушваха. Бургас беше особен град; в старата махала, където съм израсъл, – там имаше и българи, разбира се, но главно гърци, евреи, арменци, турци, представители на едни култури на рахата и табиега. Пушенето за тях си беше нещо естествено. Веднъж моята учителка извикала баща ми, 9-ти ли, 8-ми ли клас да съм бил, и го питала: „Вие знаете ли, че вашият син пуши?“, а пък той: „Вие как мислите, кой му плаща цигарите?“.

Сега на въпроса „Свирили ли сте в група?“ – не съм свирил в група. Не свиря на нито един инструмент. Баща ми много искаше да ни направи със сестра ми пианисти, докара едно пиано, много скъпо пиано купи – нищо не направихме, издънихме се страхотно. Но съм участвал в групи, където им трябва речитатив някакъв, актьорска изява... Пял съм на едно друго място, много важно за Бургас – пеех в средношколския хор на Пионерския дом. Това беше клуб за интелигентни хулиганчета под невероятното, даже „ръководство“ не е точно думата, на Милка Стоева, една гениална жена, диригентката. Тя водеше детски хор, но нали гласовете на калпазаните започват да мутират, и точно 2-3 години по-големите от мен тя ги връща след мутацията обратно и правят един средношколски хор; момичета продължаваха да си пеят, те тогава нямат такива проблеми... Нямахме общо 100-тина човека, но там някъде бяхме, огромен хор. С големи международни награди.

Пътували ли сте някъде с този хор?

Пътувах само веднъж с него до Съветския съюз. До Краснодар ми се падна тогава да пътувам, там „Малая земля“ е наблизно – голяма работа... (настъпва веселост)

А имахте ли преподаватели немци?

Имахме, да. Гедерманци, разбира се, от Лайпциг. Много готини бяха даскалите. Особено тоя по литература беше нещо чудовищно, Вернер Зонтаг се казваше. Имаше вид на „СС“ офицер, целият в кафяво и жълто облечен, но гениален даскал, абсолютно гениален даскал. Де да знам точно какво влияние върху нас е имал този човек; отначало ние го възприехме като урод, но после – ела да видиш кой е уродът...

Нека се върна отново на хора. Да съм пял там 3 години, 3 години и половина, защото Милка веднъж сложи ултиматум. Всички тия, дето там свирят по групи, играят по театри и още не знам какви ги вършат извън хора, трябва да избират – или хора, или другото. Аз избрах другото, та напуснах малко преждевременно. Тя, остави, че възпитаваше характери – тя беше безмилостна към местни власти, към държавни власти... Когато излезе интервюто на Радой Ралин и Борис Димовски в „Народна младеж“, онова, заради което иззеха вестника, ако си спомняш, и уволниха отговорния редактор, тя каза: „Днес няма да имаме репетиция, ще имаме художествено четене“, и ни прочете интервюто буква по буква. Отнякъде беше успяла да си смота вестника... Това обаче, на което ни научи, бе – първо – научи ни на солидарност един с друг. И второ – много високо интелектуално ниво се поддържаше там, в този хор. Да не обяснявам какво се говореше, особено за музиката,

защото ние правим музика там, сериозна музика, но и за всичко останало. Та тя ни научи хем да бъдем самостоятелни характерчета, хем да можем да работим в група. София е пълна сега с тия бивши хористи и това им личи много отдалеч – имаме една и съща хватка на продуктивна работа с други хора. А работим в най-различни сфери – в науката друг освен мен май няма, но има какви ли не – певци, музиканти, лекари, юристи... И, разбира се, аз играех театър...

Значи, като започнеш от 75-та, половината ми време минаваше в театъра – в театъра, в който играех, и в театъра, където бивах постоянно и като зрител.

А в бургаския театър ли репетирахте?

А, къде ще ни пуснат нас в бургаския театър... В Бургас имаше четири, а след 1977 г., когато едната се разпадна, останаха три самодейни трупи, които обаче бяха на страшно високо ниво. За нас се пишеха рецензии и ние не играехме по един спектакъл на постановка, ние играехме по 10-15 представления на сезон...

Сигурно са били към някое читалище?

Не. Първият, в който почнах, беше към Младежкия дом, после той се разпадна. Профсъюзите имаха един много мощен театър, трупата в Дома на народната армия, където аз после се прехвърлих, и „Нефтохим”-а, в културния дом на „Нефтохимиците”... Атмосферата беше направо чудовищна, бяхме големи змейове... и във вечна конкуренция, разпавии, сръдни, недоволства... Както казах, за нас излизаха толкова сериозни рецензии в местната преса, колкото за професионалния театър. Така че, аз ученическите си години съм ги изкарал главно на сцената и в салона. Тогавашният директор на театъра, Кръстю Дойнов, който много ни обичаше, все пак издаде заповед срещу мен и Стайко Славов, мой съученик, Бог да го прости, велик актьор беше. Та беше казал директорът на „стафа”, на портиерите, че ако ни спипат пак в театъра без билети, ще хвърчат щатове. А ние ходехме още в 17 часа и се криехме в служебната тоалетна, та да можем в 19 да влезем и да не навредим на портиера, защото те се сменят в 18 часа. За мен това беше много важно. Нека да кажа защо за мен театъра беше радикално важен.

И аз играех в самодееен театрален състав към Мъглижкото читалище, но не събрах кураж да кандидатствам.....

И аз не влязох, на втория път се отказах, сам си го направих. Всъщност, аз се разочаровах, разочаровах се от „наши”-„ваши” и пр.

Но защо тогава във ВИТИЗ кандидатстваха по 1500 – 1800 души на година? Едва ли е имало толкова, 1500 и нагоре, талантът актьорски и аз самият продължавам да се чудя за себе си, колко е бил безспорен моят собствен талант. Мисля си, че беше така, защото в този устрем към ВИТИЗ имаше и нетеатрална мотивация. Особено при тия, които вече се бяхме качвали на сцена, а такива бяха повечето от кандидатите. Ние бяхме усетили, като музиканти и като актьори, бяхме усетили, че от сцената могат да бъдат изказани по-директни истини, отколкото извън сцената. Театърът тогава бе мястото на казване на

истината от сцената. Мястото на не-двуличието, колкото и да е парадоксално. То и затова имаше толкова много публика в него. И сега той трябва, и слава Богу – успя, да си преформулира задачата. Тогава театърът изпълняваше извънтеатрална задача. Не че нямаше сериозни естетически постижения и т.н. – не, но театърът имаше тогава тази социална функция, да казва истината, и ние тогава на 15-18 г. налучквахме това нещо.

Та така, аз тогава кандидатствам във ВИТИЗ и хоп – бам, още на първия кръг, защото тогава те приемаха донаторници, само ако си нечий син...; втория път за една бройка не влязох, но това е една много тежка история и няма да я разказвам.

Та, когато ме цапардосаха и втория път, аз трябваше да се прибера в китния си роден градец и да бачкам като шприцьор една година, което не е никак весело на ония машини, те бяха полуавтоматични тогава, не е днешната техника, и аз започнах да се подготвям сериозно за университета. Казах си, аз повече с театър няма да се занимавам и няколко месеца съм заобикалял даже квартала, в който се намира театърът. За да не вляза вътре, да се изчистя от тази зависимост.

Трябва да кажа, че кандидатствах и предишните две години в Университета и, за моя чест, – нямах двойки. Изкарвах едни малко по-високи от двойки оценки, с които не можеше да се влезе. И когато приключих с театралната драма, аз си казах – „философия“. Честно казано, имаше една седмица, в която се чудих дали богословие или философия. Така кандидатствах философия, само философия и нищо друго и бях първи в списъка с някакви космически оценки.

А тогава с какво се кандидатстваше „философия“?

История и литература.

Извинете, коя година сте роден?

1960. 1960-та съм роден и влязох да уча философия 1982.

Така, сега по въпросника – „Какви са спомените ви за първи курс и изобщо какво си спомняте от времето на вашето следване?“

Много работи си спомням, но ще говоря за първи курс кратичко. Ние бяхме много силен курс, минавахме за един от най-силните курсове за всички времена в специалност „философия“. Още в първите 10-тина дни се формираха две групи, не, всъщност повече групи се формираха, но се формира една много важна група, заради която Валентин Дишев, който в казармата не беше пропусил, пропуши. Групата на пушачите – пушачите отивахме на балкона, тогава можеше да се пуши на балкона на втория етаж. В тази група, освен споменатия Дишев, бяхме още Петър Горанов, впрочем непущач, който сега ми е колега, Росен Русев, Юрий Радев, Жоро Георгиев от Перник, Владо Владимиров. Сигурно пропускам някого в момента, но това беше много бойна тайфа, от която после във философията продължихме малко хора, най-различни житейски съдби се развиха. Но при тези, които продължихме, аз сега чета книгата на Петър Горанов, например, – так! – хващаш у тях някакъв общ стил, някакво общо погледче. Когато стигнем до кръжоците по въпросника ще кажа кога се формира то, защото то не става само от пушене.

Така, бяхме много силен курс, в който имаше някъде 10-12 елитни студенти – къде отиваш ти – правехме впечатление на преподавателите. А имахме също и страшно силна „средна

класа”. Винаги съм казвал, че за един добър курс не са най-важни силните студенти, а „средната класа”. Може би в този курс почти всичките бяха силна средна класа – философски нещастници сигурно имаше двама-трима, но те се маскираха, за да не бъдат забелязани.

Как човек определя, че един курс е силен?

Това не го казвахме ние, това го казваха преподавателите ни. Ние ги предизвиквахме. Мога да разкажа много случаи, но ще разкажа само един. Любчо Сивилов, в оня период той беше страшен, много го обичахме и много ни даде, наистина беше страшен тогава... Но той е „маймунолог”, той кара животните да мислят, а нашият курс нещо не беше много сигурен в тази работа. И на втора лекция, тогава в 45-та, ние сме се пръснали в цялата аудитория като пет пари в кесия, Любчо къкри там някаква лекция, обаче ние много-много не го слушаме и си дрънкаме помежду си, а той се дразни естествено и започва да показва, че се дразни. И от 2-ра – 3-та банка става Петър Горанов, който тогава беше една клечка, много слаб, стана, обърна се назад, разпери ръце и каза: „Колеги, спокойно, доцент Сивилов се изказва метафорично”. И всичко стана нататък много метафорично... Наистина бяхме много силен курс, запазихме някакъв общ стил, общо стоеие и нататък, когато започнем да говорим за неформалните групи, аз ще кажа, че това не е само защото сме стояли и търкали едни и същи банки.

А нещо не ви ли притесни, когато дойдохте в първи курс..., имахте ли самочувствие...

А, как няма да имам самочувствие? Аз никога не съм страдал от липса на самочувствие. В Бургас думата „провинция” се употребява по крайно различен от общоприетото начин. В Бургас думата „провинция” значи всичко, което лежи на повече от 30 км. от морето. От това аз имам едно друго самочувствие. Да не говорим, че съм 4-то поколение бургазлия, а пък предишните поколения идват от Поморие главно, където има едно самочувствие на град-държава, каквото другаде, освен по морето, няма. Така че, на мен трябва да ми се удържа самочувствието, не да ми се стимулира. В този смисъл бих разказал една история за баща ми, макар и да се отклонява от въпросника...

Баща ми беше 1925 година роден и беше учил в един клас с Георги Калоянчев, защото Калоянчев беше повтарял годината, бяха приятели с Апостол Карамитев, с Раданов със, със..., със..., с много други интересни личности. Аз бях личен приятел с Хиндо Касимов и с такива хора. Когато Карамитев се връщаше, гледай какъв спомен е това – Карамитев умира 1973 г., значи това е спомен отпреди 1973 г., когато той идваше, а той беше много щедър човек, за разлика от много свои колеги, в тяхната никаква къща даваше едни големи софри и събираше приятели, съученици. Беше едно голямо „и-ху” и аз, нали обичам театъра, карах баща ми да ме взема с него. И той ме взе един-два пъти. На сутринта след събитието ме чака да изляза от банята. И ми вика: „Гледам те снощи как ги зяпаш в устата, все едно че алтъни ще паднат от там, а аз ще ти кажа едно – сутрин, като стане, никой от тях не сече мрамор”. Това беше страхотен урок. Никой не сече мрамор. Така че за самочувствието – айде моля ти се...

Яснооо...

Сега..., „Деляхте ли се на групи, кои бяха лидерите ви...” – тук какво да кажа...

Доколкото разбирам от вече казаното, вие сте били лидер във вашия курс...

Ааа, един от..., един от... Значи, тия момчета – Росен, Петър, Юри и още няколко други там – те ти идват от университета и вече са учили по нещо. Кой учил история, кой – психология, кой не знам си какво – те са чели философия, идват подготвени, а аз съм като в джунглата. Отначало ми беше доста трудно, трябваше да наваксам и с мен това стана после; в първи курс не бях сред естествените лидери... Но имаше също много силна женска секция, да кажа, понеже досега споменавам само мъжката – Радосвета Ярославова, после Теохарова, после не знам каква – тя сега е някъде в Германия, Таня Косташка, Димка Гичева... Антоанета Колева, разбира се! Тя беше „Number one”. Тя първо тръгна като зубрачка и някъде към трети курс – так! – някак си се обърна работата при нея и стана едно философско животно – страшно. И завърши с пълна шестица. Аз имам и една четворка, освен шестици в дипломата. Тони беше голяма философска сила и България само може да си яде ушите от яд, че Тони се отказа да работи в науката. Беше голяма фигура, разбира се, пак повтарям, след като й мина зубраческият период. Така че, деляхме се на групи – ето, аз защо не се сетих веднага за момичетата – защото ние и на учебни групи си бяхме така разделени – първата се доминираше мъжки, втората – женски... Допирът беше само на общи лекции, което не е кой знае какъв допир.

„Кои бяха любимите преподаватели и защо точно те?”

Имахме доста любими преподаватели, но трима бяха фатално важни за мен. Понеже споменах Любчо Сивилов, доцент Любен Сивилов – да започна с него. Тогава той беше в страховитата форма. Той сам си водеше упражненията, и то гениално. И реторически, и като аргументация. От него сме се учили като змейове в трети курс.

В първи курс – Цочо Бояджиев. Абсолютно безспорен, изцяло ти взема акъла. Намерихме се на 8-ми декември, ходихме някъде курсът да празнуваме в Пирин и там той беше дошъл с нас, беше поканен, и ние двамата се усетихме и оттам някъде започнахме да работим заедно. Значи, ние с него си работим от – ехеее, от кога. Много така... се намерихме. За мен Цочо играе и после главна роля – той ми беше научен ръководител, вършим с него три милиона най-малко работи, и въобще в моята научна биография Цочо е безспорната фигура.

Деян Деянов също беше много важен. Понеже ще става дума за Гьолечица, ще кажа за него след малко.

Ама и той ли беше от вашия курс?

Хайде, холан – той беше преподавател – Деянов е от мене, хайде да не кажа колко години по-голям... Седем години е по-голям. На хонорар водеше упражненията на Ангел Бънков по диалектическа логика. Те започваха летния семестър на втори курс и завършваха със зимния на трети курс. Деянов му водеше упражненията, а бай Ангел беше вече откъд доброто и злото, беше на 80 и кусур години. Деянов говори неразбираемо за студентите, в

смисъл, че не му пука дали го разбират. Ние пък 4-5 човека взехме, та го разбрахме. Той коректно изчака да ни напишат оценките, да приключи курсът, свика ни и ни каза: „Искате ли да направим групичка, да си четем някакви текстчета заедно?“. И ние веднага – „Искаме!“. И се формира една група от няколко човека, която в широкия си състав включваше Петър Горанов, Валентин Дишев, Росен Русев, Владо Владимиров, а – с много отсъствия – и Любен Козарев, сегашния собственик на „Изток-Запад“, който пък следваше задочно философия, защото нещо в МЕИ учеше – успоредно.

Тази група, в продължение на няколко години, сме изчели текстове, ама така – дума по дума, буква по буква... Започнахме, ако не се лъжа, с Ильенков, после Мамардашвили, междувременно Хегел, междувременно Маркс, междувременно Алтюсер, не знам още кой – и всяка седмица се приготвят доклади, спори се с часове... Събирахме се или у Деянови, който живее близо до Университета, или при Росен, който беше наел ей тука точно срещу университетската библиотека един таван.

Значи не сте се събирали в някоя университетска аудитория?

Не. Тази група – не. После, когато започнахме да кръжим в по-широките групи, за които според въпросника трябва да си говорим, тогава – да, но с Деян Деянов това, което правехме, беше нещо като „домашен кръжок“.

Цочо правеше същото. И си беше с много работа и с много тежка критика. Цочо правеше такива неща от 1983 година. Той започна да прави Средновековие фактически през 1982 г., но за това след малко...

Това бяха любимите ни преподаватели... Разбира се, мога още да изброявам – Исак Паси, вземаше ни акъла, Добрин Спасов, Искра Цонева, по своему – Николай Василев... Имаше обаче и такива, за които по-добре да не говорим, защото са покойници.

Такааа, „Бяхте ли член...?“ – да, аз вече отговарям на този въпрос от 5 минути, започнах с тези две групи – едната около Деянов, другата около Цочо. Петър, Вальо и аз бяхме и в групата на Цочо, което за мен се оказва решаващо, защото после трябваше да избирам... И избрах.

А имаше ли с вас студенти от горните или долните курсове?

При Цочо – да, при Деянов – не. Сега бих разказал, как точно Деян Деянов ни покани 1985 г. някъде на сбирка на „нещо“... И ние, не, че знаехме какво е, но така – „на нещо“. И тогава си спомням, че беше горе, в бараките на Института за младежта, точно зад Химическия факултет. И там се четат някакви доклади, събрани хора – барем 50 човека – и ще ти кажа, че в тези групи гравитираха някъде около 100-тина човека. Не, че някога са се събирали всички накуп, наведнъж. Те сега до голяма степен формират физиономията на българската хуманитарна култура. Работата е много по-дебела, отколкото изглежда отстрани...

И така, там ние се включихме. Няма никакво значение как се казваше „нещото“ – един път се казваше „Младеж и общество“, един път се казваше „Лице и маска“, изгонят ни от ректората – ние отидем на друго място, в Института по социология например, измислим си нова форма и продължаваме.

Имаше едно нещо, което се казваше „Марксов семинар”. Той беше нещо много важно. Марксовият семинар стои в основата на Гьолечица. Те организираха „Гьолечица”. „Марксовият семинар” са: Деян Деянов, Андрей Райчев, Кольо Коев, Лиляна Деянова, Мая Грекова, Емил Коен, Андрей Бунджулов, който ги пазеше и подкрепяше в битността си на виден комсомолски деятел. Но преди това той е студент на Лили Деянова и Деян Деянов, състудент на Андрей Райчев, и дипломната работа на Бунджулов за „мисленето, мислещо самото себе си” хич не е за подценяване.

Но как „Марксов семинар”? В университета толкова много се учеше Маркс, че на всички им беше писнало...

Е, там се учеше един друг Маркс. Питайте Деянов, той е по-сведущ... Те бяха марксистидисиденти, тоя „Марксов семинар”. Развиваха, по-скоро започваха да развиват, една теория, която сега вече е развита – т. нар. теория за обществените посредници, чиито горгорбашии, освен Маркс, са още Мамардашвили, Алтюсер, Бурдийо..., защо не Сартр, защо не Фройд... И хората от този семинар бяха точно толкова цензурирани, колкото и всички останали. Защото ние тук, в университета, учехме главно глупости за Маркс. Учехме по руски преводи, които и от руски бяха лошо преведени... Ние гравитирахме, така да се каже, като „младежко поделение” – майтапя се – на Марксовия семинар и после, в интерес на истината, бяхме и привлечени в този семинар.

Та така, това интелектуално обединение се шматкаше от мазе на таван, но публични мазета и тавани, къде ли не... После една малка група създаде прочутия, хайде да не си отварям устата, кръг „Синтез”, който се събираше в къщата-музей на Ангел Каралийчев на „Попа”. Но това беше наистина едно „перце” от цялата работа...

В Групата „Синтез” кои бяха?

Кьосев, Дичев, Владислав Тодоров, Иван Кръстев и, ако не се лъжа – Михаил Неделчев, бяха лидерите на това нещо...

Много интересно – вие сте философи, социолози, филолози..., нямаше ли историци сред вас...

Не знам, май не... имаше хора от изкуствата – писатели, сегашните главен и заместник редактори на „Култура” също се появяваха по тия сборища... Едвин Сугарев, понякога... Една изключително важна фигура в тези кръгове беше Богдан Богданов. А някои сега го отричат, чел съм текстове за онова време, в които Богданов не се появява... Иван Софрониев Стефанов, Бог да го прости... Изобщо, беше страшна шарения. Така че, ако се върнем на въпроса – бил съм член на „неформални сдружения”. Бил съм.

„Кои бяха инициаторите?” – аз май казах... Важно е да се споменат хората около Деян Деянов – те организираха Гьолечица. Не съм бил на първата Гьолечица – тя е през 1983 г. А аз за първи път се появих 1986 г. Ние трябваше да бъдем поканени – това беше ехей – Синедриона – и ние трябваше да бъдем поканени. Има една снимка на Цочо Бояджиев, на която сме строени на една маса – Дишев, Горанов, Русев, Козарев и аз. И се хилим като

варени тикви... 1986-та. На всичкото отгоре, мен организаторите ме накараха да представя конференцията в „Социологически проблеми”, а бяха прочетени за една седмица 52 доклада, за една седмица 52 – ако щеш вярвай. Които трябваше да вкарам в някакви 8-10 страници... Текстът го има – книжка № 1 от 1987 г. на „Социологически проблеми”.

„Гьолечица” беше извънсофийската проява на тези кръгове. Важна проява. Тя тръгна от 1983 г. и до 1986 г. организаторите бяха „Марксовият семинар”, когато с тържествена церемония всичко беше прехвърлено на Цочо Бояджиев, Здравко Попов, Стоян Асенов и т.н., но на практика – на Цочо, защото той продължи да бъде формалният организатор след 1987 г. Та те бяха генераторите и инициаторите. Понеже знам как много от тях ще започнат да се правят на „активни борци”, само искам да им припомня, че главен спонсор и закрилник беше ЦК на Комсомола. В тази връзка, освен с Деян Деянов, непременно трябва да се говори с Андрей Райчев и особено, с Андрей Бунджулов. Райчев и Бунджулов спасиха Гьолечица през 1985 година. Но за това ще си питате Райчев.

„Вие с какво се включихте...?” – ами с какво се включих, с глупости се включих, разбира се. Аз бях от младите, които гледат само и чат-пат нещо говорят, като се включват в дискусии, а понякога и с доклади. Структурно с нищо не съм допринесъл за Гьолечица. Докато за семинара в Елена, който тръгна през 1984 г., вече да, там съм участвал и в организирането.

Първоначално Цочо Бояджиев, Любен Сивилов, Нели Видева, Витан Стефанов, Олег Георгиев, те бяха преподаватели, а и Мария Димитрова беше първия път – тия хора направиха една лятна школа – познай по какво: по всичко – антична и средновековна философия, логика, теория на познанието, етика, но още на втората или на третата година това вече не беше така и тя се превърна в школа по средновековна философия. Това, което на Запад сега се нарича „Българска школа по философска медиевистика” с патриарх Цочо Бояджиев, възникна тук, в Университета, но и там, в Елена. Там една седмица само това правиш, там не се притесняваш да говориш, там не се притесняваш да се скараш с този до тебе, защото тук се притесняваш – защото тук срещу нас имаше напрежения, трябваше да се показваме единни, като единна парадигма, в която дали говоря аз или ти няма никакво значение, но ние още тогава не бяхме единни в тълкуването... Това беше такава невероятна лаборатория, и тя продължава, всяко лято си върви през юли – едно изключително важно място. Ако говорим за научен продукт, за производство на школа – Елена се оказа по-успешна от Гьолечица. Е, Гьолечица, нека се изразим така, се оказа с по-масов ефект на поразяване, много по-широка, и по-масова, и по-лъскава, и..., и..., и... Не по-люксозна, аз говоря за едно друго лустро в случая, което Калин Янакиев нарича „размяна на пози”. Разбира се, Калин прилага това понятие към средновековната култура, аз го прилагам към Гьолечица.

Но, струва ми се, вие прилагате собствената си дистанция от това събитие от съвременна гледна точка; в началото изглежда е било много вълнуващо...

О, Гьолечица беше събитие от земетръсна степен. Тогава беше нещо неоченимо. Тогава там се създаде особен „стил”. Защото там се срещаха неомарксистични прохождащи, християнски философи прохождащи, аналитични философи прохождащи, не знам какви си още... всякакви прохождащи. Младият човек, когато има две идеи, иска да напише статия, да получи отклик. Това е естествено, така работи науката. Да, ама тогава ще

публикуваш в официалните издания знаеш ли кога? Промъквали сме се, но много рядко и все по чорапи... И там фактически беше мястото, на което ти демонстрираш постиженията си, търсенията си. Всъщност, това беше нашата публикация. Другаде можеше да публикуваш само по недоразумение. Така че, ти просто забрави да сравняваш сегашната ситуация с онова време. По този критерий нищо не може да бъде съпоставено, нищо.

Има тук един въпрос: „Каква беше атмосферата, какво точно се случваше?“... ееее, този въпрос само Кьосев може да го измисли – може ли 20-30 години назад човек да си спомни какво точно се е случило? Но „Каква беше атмосферата?“ – странна, странна беше...

От една страна – бохемство и разпасаност, близки, приятелски отношения... От друга страна – спор. Ама спор – до бой май не сме стигали, но сме били на ръба. Теоретичен спор, спор върху теоретични положения. А това, което е от трета страна, това мисля, че е най-важното, ако наистина ще говорим за история на културата – това е наистина най-важното за историята на българската култура. Това е най-важното в онова, което ставаше на Гьолечица и на тези софийски бъркотии... Идваха и хора от провинцията. Покойният Петър Петров идваше от Русе, Стойчо Кьосев идваше от Бургас...

Какво стана на Гьолечица? Да започна така: Александър Кьосев издаде в средата на 90-те години една, в обвинителната си пледоария, по същество безсмислена, но затова пък огромна статия, която се казваше „Ранни спомени“ или нещо такова. В тази статия той обвиняваше някакви хора, че били разрушили този дух (той не го наричаше „Гьолечица“, наричаше го „семинарния дух“, и основателно, защото Гьолечица бе, така да се каже, само „годишният фестивал“ на семинарите). От една страна беше човекът Иван Кръстев, от друга бяха хората Калин Янакиев и Георги Каприев, те му бяха на Кьосев главните виновници. Но това бяха размисли на човек, който тогава не беше в България. Той беше в Германия и не следеше на място процесите в тукашната наука, които бяха много интензивни.

Какво все пак представляваше Гьолечица, семинарите, говорим за семинарите, какво представляваха те?

Значи, ти на първо място си абсолютно ограничен откъм литература. Ти си в рамките на соцлагера и, ако нещо се промъкне под вратата, то беше национален празник. Второ – всички домашни библиотеки от този период бяха еднакви, във всички имаше едно и също, едни и същи книги. Трето – ти си абсолютно отрязан от световната международна научна общност; ти се консумираш в границите на народната република с линкове към великия Съветски съюз и Германската демократична република, които линкове бяха по-зле и от нас, философски погледнато, ние ги бяхме задминали отдавна... И какво правим? Ти си захлупен, хем не може да се развиваш, хем няма накъде да се развиваш. И, какво се получи? Понеже всички четем всичко, всички се интересуваме от всичко, което имаме под ръка, обсъждаме всичко, създаде се едно ниво на достатъчна компетентност у всекиго, за да може да разбира другия какво му говори. Аз ти плета някакви формули по Августин и ти ми викаш – „Разбира се, как не!“ – и започваш диалог. Плете някакви формално-логически положения Деянов, там по неговите си логизми, и ти му казваш: „Момент, дай сега да се разберем“ – и диалогът тръгва...

Създаде се една „лингва франка“, едно „есперанто“, което ни даваше възможност ние взаимно да оценяваме по достойнство положително или отрицателно резултатите си. От

там нататък, нали се сещаш, че тръгва една взаимна работа. Едно общо дело. Това беше в 80-те години. То беше решаващо тогава. Защо решаващо? Защото тия хора, ако започна да изреждам имена, ще се види веднага, че в момента, в момента, повтарям, са мерозадаващи в българската култура. И те се разбират кой какво казва, независимо от сферата на реализация. Впрочем, ако ние не се *избихме*, със и без кавички, на политическа основа през „прехода”, този общ език и това общо живеене, този общ стил имаше значение. И продължава да има. Това е най-най-важното.

През 90-те, в началото, на нас ни се отпушиха хоризонти. Аз получих международен паспорт през лятото на 1990 година. Къде отиваш ти? Международен паспорт аз и не бях сънувал, че ще получа. И се отприщихме. И като се отприщихме, видяхме колко пари чиним – ние сме умни момчета и добри по душа, но като специализация – малко над морското равнище. И голяма част от нас хвърлиха огромни усилия, за да специализират. А когато моята специализация се задълбочава, езикът ми става все по и по-непонятен за теб. Събирането днес на Гьолечица има друг характер. Аз ходя там, макар през последните три години да не бях в България точно по това време, тази година се надявам да ме поканят и да отида пак. Та сега ти представяш на Гьолечица един резултат пред една, как да кажа, много благодарна публика, тя те гледа като жив паметник, но сред тази публика компетентните слушатели са никак или много малко. Нямах го онзи общ език... Разбира се, колегата е умно момче и може да зададе релевантен въпрос, но това е ситуация, в която той не черпи научен потенциал от това, което му говоря, нито пък аз черпя такъв от неговото говорене – дайте да не се лъжем. Тоест, разбяга се този модел, нямаше как. Затова в средата на 90-те години казах, че Гьолечица се е постигнала изцяло, изчерпала се е, продуктивно се е изчерпала, защото ние се специализирахме и следователно неизбежно се разбягахме. Това беше наречено от Кьосев „православен фундаментализъм”...

„Кои бяха най-твърдото ядро”... ами това бяха – „Марксовият семинар” в началото, един много важен човек за тогава като Здравко Попов и други хора като Миглена Николчина, Цочо Бояджиев, Райчо Пожарлиев – по-големите. Съжалявам, че трябва да го кажа, но ние сме доста по-млади от тях.

„Създаваха ли се приятелства?” – създаваха се приятелства, много силни приятелства.

„Преживявахте ли се като алтернативни и различни?” – разбира се. На фона на общата простотия и работническо-селска интелигенция, предимно селска, естествено, че сме се чувствали като елит, естествено.

„Критикувахте ли режима?” – критикувахме го. Хайде обаче пак да кажа нещо против потенциалните активни борци от нашите среди. Някои хора си въобразяват, че са надвили комунизма с говорене. Те направили революция в езика, революционизирали публичното говорене в тесни кръгове и, комунизмът, той какво да прави, завалията – паднал. Глупости. Комунизмът не се интересуваше от нашите езикови игрички, нито собствено от нашите изследвания – за 80-те години говоря. Рутинно не ни публикуваха, но някого да са били или арестували, затова, че е изследвал средновековната философия например – не. Или за това, че си изследвал ранните ръкописи на Маркс – няма такова нещо. Да, имаше един казус с Гьолечица, но за него повече питайте Андрей Райчев. В списанието „Философска панорама”, чийто главен редактор беше Любен Сивилов, Любен Сивилов

публикува резюмета на докладите от конференцията през 1984 г. Институтът по философия към БАН организира един инквизиционен процес срещу тези неща и имаше решение срещу тях, а то беше, разбира се – „анатема”. И те чакат човек от ЦК, от идеологическия отдел, на когото да го връчат. И им се случиха изненади, но повече не знам, питайте Андрей Райчев.

Ама тези с докладите ли са имали неприятности?

Не, тези от Института, в смисъл, че им бяха свити перките. Много зависи, кой е бил човекът. Но питайте за това Райчев...

Кой е бил този човек?

Андрей Райчев. Той организира Гьолечица, а тия отиват да му доносничат против нея... Наистина, списанието беше закрито, за съжаление. С това, мисля, приключиха репресивните мерки срещу Гьолечица. Който се опитва да изкара, че е бил репресиран за участието си в семинарите, пак да си помисли. Та, на въпроса „Критикувахте ли режима?” – да, критикувахме го, но в „рамките на закона”, в рамките на все още търпимия тон, защото иначе щеше да има репресия.

„Разкажете някоя забавна или любопитна история” – няма да разкажа, а пък любовна – съвсем не мога. Там цареше един еротичен промискуитет, който мен ме отвращаваше. Тогава бях железобетонно верен на жена си и нямам любовни истории. „Забавна или любопитна история...?” – хайде, една, но тя не е забавна, а само поучителна.

1986 година. На Гьолечица последната вечер се прави един голям „тур дьо резил”, и там всеки плещи, пее, танцува, излага се, колкото му стигат силите. Но ние се и подготвяме за това – имаше си художествена програма. И Лили Деянова, Андрей Райчев, Петя Кабакчиева и още някой към тях бяха подготвили една футуристична шуротия. Там се говореше за академик Цочо Бояджиев, за член-кореспондент Здравко Попов, носител на орден „Гьолечица” с клепала, и някакви такива безобразия, много смешно. Накрая Андрей стана много сериозен и каза: „Да, всички ще станем всичко. И какво от това?” Това гадно пророчество се сбъдна. Станахме. И какво от това, наистина?

„Имахте ли някаква точно установена процедура” Абе, имаше...

„Кои бяха вашите места?” – Ами, „София” беше наше място, изобщо където имаше покрив – беше наше място... Ние тогава пиехме много. Където ни паднеше, там пиехме...

„Страхувахте ли се от ченгета?” – на този въпрос искам специално да отговоря. Сигурно ви е известно, че на мен ми излезе досие. Аз научих преди около две години и половина, че съм бил агент и побързах да публикувам цялото досие. Обаче, обаче... „Държавна сигурност” налазваше моето семейство отвсякъде, където ни намираше. Как да ви кажа, аз от 3-4 годишен имах представа, имах „срещи” и после „беседи” с представителите на тези служби. Тормозеха ни, откъдето намерят, особено когато пускаха баща ми – който до последно настояваше, че е грък – да ходи в Гърция. И като замине за 3, за 6 месеца, той

там правеше разни номера да си удължава визите, нас ни правеха на пеперуда. Така че, дали аз съм имал вземане-даване с ДС – Господи, Боже мой, естествено...

„Чувствахте ли се следен?” – ама, разбира се. Ако не следен, то проследяван. Как иначе, как – тия хора са ми на главата още от преди да започна да говоря. За мен беше ясно, че винаги има някой около мен...

Това лицемерие, за което ви говорих в началото, него и в къщи ни го преподаваха. Баща ми казваше: „Няма да се правите на герои, няма да се изхвърляте, спокойно...”. Тоест, ние имахме гардероб физиономии за навън и физиономия за навътре, живеехме дву-, три-, петлично, това беше много изнервящо. Но все пак, вижте какво, през 80-те години все пак не вкарваха в затвора за вицове. А за подслушвателите на Гьолечица – питайте Андрей Бунжулов. Той преди десетина години на една сбирка каза, че всички доноси са отивали при него. И че той тия доноси ги е препарирал, за да не стигнат до където трябва. Нека каже кои са хората, писали доноси, и какво са му разказвали. Ако не каже кои са били, поне да каже число. Може да каже за характера на доносите, за да не компрометира живи хора. Но, на въпроса: аз от най-ранно детство знам, че съм подслушван. Никога не съм си въобразявал, че в тия среди няма „слухари”. Но пък то се приемаше като в реда на нещата. Така че, чувствах се проследяван, но това не ме притесняваше много. Аз имах поведение, което позволяваше на ченгетата да доносничат, но това да няма преки фатални следствия върху мене.

„Занимавахте ли се със „самиздат?” – не, и

„Имахте ли някаква продукция?” – да, скромна, имам няколко статии, публикувани преди 10-ти ноември – горепосочения обзор, два превода, не, три превода имам – Конрад Лоренц, Лукач и едно неиздадено съчинение на Маркс съм превеждал на български – конспект върху субективната логика на Хегел. Това беше тогава новооткрит ръкопис. Имам статия в сборника от Гьолечица 1986-та и още една-две, в официални издания. Във „Философска панорама”, в „Социологически проблеми”, където по едно време по можеше метър да минаваме. Честно казано, Петко Симеонов тогава вършеше сериозна работа. Ако не беше Петко Симеонов, нашата статия с Вальо Дишев от 1988 г. щеше да влезе знаеш ли кога? Шест-седем месеца е чакала, за да може той да я промъкне. Симеонов вършеше тогава много голяма работа и всички тогава „станахме социолози” покрай него, покрай Георги Фотев и „Социологически проблеми”... Важна беше и „Философска мисъл” на Добрин Спасов, най-вече с неговите намерения...

„Имаше ли манифест и твърда програма?” – абе, нямаше, ние си знаехме.

„Събиранията ви имаха ли нещо общо с университета?” – ами имаха, как да нямаха... Тия събирания се основаваха на университетски хора, не на структура, администрация, а на отделни хора.

„Ако да, както в случая с Гьолечица, администрацията съдействаше ли ви?” – Де да знам дали ни съдействаше... За Елена ни командироваха; изхождайки по аналогия, би следвало да са ни командировали и за Гьолечица... Не помня, питайте организаторите...

„Как се отнасяха преподавателите?“ – те всички бяха преподаватели, освен нас, там. Не съм имал сериозни проблеми с моите преподаватели. Реално само с Ирибаджаков съм имал някакви търкания, но то по-скоро беше на принципна основа, не на лична, и той така... не ни репресираща, крещя, вика, но... Накрая дори ми писа шестица на изпита. Та имахме и глупави, но нямахме гадни преподаватели.

Сега пак за Гьолечица – „най-интересни теми“ – е, как да се определи? Там се говореше за всичкото и за цялото, кой може да си спомни всичко? Помня, че една вечер точно в 12.00 Калин Янакиев започна да чете доклад за романтизма, много интересна тема.

Така ли беше по програма?

Абе, каква програма – аз ти казвам, че за една седмица се изчетеха 52 доклада – каква програма в този случай?

„Промени ли се през годините и как е започнала?“ – Как е започнала – да се питат организаторите, а промени – аз споменах най-важното. Разбяга се през годините, слава на Бога, не съществува вече най-малкият общ знаменател, общата база, която ни обединяваше. А именно – цензурата, обща цензура и общата умерена професионална компетентност. Сега и едното, и другото ги няма.

„Какво се случи с вас след завършване на университета?“ – ами, хубаво ни се случи, какво се случи. След завършването ми през 1987 г., през декември, спечелих аспирантски конкурс по история на античната и средновековната философия. Превърнах се в първия аспирант, съответно и в първия, защитил дисертация по средновековна философия. Защитих я през 1991 г. Средновековна философия не се изучаваше отделно и проф. Радев я тикаше в последните от 4 до максимум 6 часа от лекциите – на практика, 2-3 лекции. Някъде през 1988-ма година е било, на партийно събрание, Здравко Попов предложил да направим, тъй и тъй имаме подготвен човек, Цочо Бояджиев, един отделен курс по средновековна философия. И Ирибаджаков като скочил до тавана... Така че, специалността „Философия на Средновековието и Ренесанса“ е създадена през 1990 година. С Цочо я създадохме двамата – той титуляр, аз – хоноруван асистент. За редовен съм назначен след конкурс през 1992 г. Преди това бях безработен, бях учител в Класическата гимназия, веселби...

„Какво се случи с кръговете или групите, на които бяхте член?“ – ами, много работи се случиха, с всеки се случиха различни неща. Но правилото на Андрей – „Всички ще станем всичко“ – работеше. Всеки стана това, което искаше, или почти това. Едни искаха да станат университетски преподаватели – станаха; други искаха да се занимават с политика – ей-къде са партиите и Парламента, пълни с хора от тези групи. Трети искаха да се занимават с медии – ей ти главни и всякакви редактори, издатели... Четвърти искаха да станат това, което стана Андрей Райчев, и станаха Андрей Райчев – нали. Мисля, че с малки изключения всички станаха всичко, което искаха да станат...

„Как реагирахте на промените индивидуално и групово?“ Ами как да ви кажа? Честно, много се зарадвах. Чух съобщението за Тодор Живков, за неговата оставка, по радиото.

Искам да кажа, че не съм знаел, не съм предвиждал, не съм бил великият пророк, който е знаел, че комунизмът ще падне, преди той да умре, пророкът. Та, за мен това бе страхотно добра новина, като това е много слаба дума... Ще си призная откровено. Тогава си казах: Господи, дай ми 20 години! Имах чувството, че пак ще ни играят на Хрущов, на оттепелъ. „Перестройка”: малко ще ги отпуснем и после пак – хайде... И си викам, ох, дано трае малко по-дълго, дай ми 20 години! И ми ги даде. Аз си свърших работата, главната, мисля, това, което трябваше да направя. Оттука нататък – да става каквото ще, аз съм си свършил работата. Минаха тия 20-тина години и това, че продължават – това пък е един неземан празник. Но, както се казва в Германия, всеки ден над 70-та ти година ти е подарък. Значи, в моя случай, след 20-тата година, всеки ден ми е подарък. От тогава, от 10 ноември 1989 г., 4 часа и някакви минути след обяд, мисля, че беше... Напихме се с един приятел тогава като скотове. Пред радиоапарата. А той беше човек, който не пиеше. Пък пиенето беше негово. Той го домъкна отнякъде.

„Кои от вас влязоха в политиката?” – ох, майко мила, май-май половината...

„Промениха ли се вашите нагласи?” – ами как няма да се променят, аз раста, аз се развивам... Мисля, че станахме малко по-умни, малко по-скептични... През времето на комунизма бях свръх оптимистичен, защото вярвах, че каквото и да дойде след него, все ще е по-добро. След 1968 година отпускат малко, та който иска, да вземе някаква кръчма под аренда. Баща ми отива в Слънчев бряг, взима за няколко лета кръчме и прави някакви пари. 1980 и неznam коя година – постановление, според което може да вземеш половин декар място да обработваш. Как да не си оптимист? Разбира се, че тогава съм бил по-голям оптимист. Защото такива промени даваха надежда, че мракът не е безнадеждно легнал, че ще се разрежда. Сега нещо поумнях и оптимизмът не ми е от силните страни.

„Какво се случи с неформалните кръгове?” – ами нищо – някои от тях станаха формални, повечето от тях се разпаднаха, както това постоянно се случва в културата. Някои се съхраниха. Съхранена е групата около Деян Деянов. Те сега се казват „Критична теория” или нещо такова. Съхранена е групата около Цочо Бояджиев, Калин Янакиев, Олег Георгиев и мен, тя вече има и международно признание, и второ, че и трето поколение. Съхрани се групата около Меги Николчина, там има една такава литературно-философстваща банда... Други не се съхраниха, защото хората, били в тях, а) не се занимават вече с наука; б) емигрираха; в) умряха. Но вече няма онзи патос, няма онзи мотив за такова общуване...

Да, ние продължаваме да бъдем близки приятели или поне добри колеги. Но, но, *но* – първото не е задължително условие за правенето на наука. Нали така? Е, тогава беше задължително условие.

„Как според вас университетът участваше в промените?” Шарено. Университетът не участваше в промените. Участваха хора от университета. Всеки за себе си, представлявайки себе си и своя идеал за академичен етос, за политическа или културна действителност.

„Какво ви даде Университетът?“... Ами какво – професия ми даде. И: „Какво ви липсва от онова време?“ – нищо не ми липсва от онова време. Нищо. Аз не съм носталгик. И за хубаво, и за лошо не се обръщам назад.

„Как изглежда тогава от позициите на настоящето?“ – ами хубаво, ако все пак се обърнем натам. Добре изглежда. Тогавашно имаш 32 зъба, сега – доста по-малко, изглеждахме всички много по-добре и бяхме млади, сега не сме. Така че – хубаво изглеждаше.

„Може ли да се говори за някаква приемственост със сегашните протести?“ Този въпрос е некоректен – през 80-те години ние не сме правили протести в смисъла на масови политически актове. Ако искаме да направим аналогия с протестите от ранните 90-те, когато хвърчаха там Петър Младенов, тоя-оня – да, формално, да, макар че ситуацията и съдържанието са съвсем други. И това формално не помага много.

„Може ли според вас да се говори за специфична университетска култура на 80-те?“ – да не се изхвърляме много нависоко. Това беше една локална, за себе си – висока, култура, развивана от университетски хора. Част от нашите резултати, разбира се, влизаха в аудиториите чрез преподавателите. Хайде да не сме били тогавашната университетска култура! Защото тогавашната университетска култура беше такава смрад, погледната генерално, беше такава партийно-селяндурска дупка, че на човек му идеше да хапе. И ако не бяха тези кръгове, най-вероятно щях да се омета от тука, в смисъл, че вече имаш добра професия. Първата ми хазайка в София ми носи пощенски запис за последната ми заплата: 240 лв., 1982 година. И ме пита – „Какво е това тука, бе?“ Викам – „Ами последната ми заплата“. А тя – „И ти с тази заплата си дошъл тука да учиш?“ Такааа.

„Най-силен период на тази култура?“ – не. Най-силният период на българската университетска култура е все пак между двете световни войни. Сега, колкото и Университетът ни да е в окаяно състояние, да има хиляда кусура, сега университетската култура в общото ѝ очертание, университетската култура на преподавателите, казвам, е по-висока от онази, която беше тогава, през 80-те, онази, за която ме питате. Тя беше по-скоро ъндърграунд университетска култура. Ако искат да говорят за висока ъндърграунд университетска култура – заповядайте. Но да ми слагат такива етикетчета за онова, което правихме – не съм съгласен. Ние всъщност бяхме маргинали. И бяхме гледани, както казват руснаците – със съдържание... Ние бяхме маргинали.

Но ако вие сте били маргинали, то тогава кои са били „мейнстрийм“-а?

А, как кои? Хайде, те са покойници, нека да не ги изреждам – цялото там партийно и държавно ръководство на Софийския университет. Това бяха едни тюфлеци, едни дървени глави, които просто ти спират дъха само като ги погледнеш. А като си отвори устата – падаш. Това бяха едни тутманици. Хайде, моля ти се – кой от нас е управлявал университета, кой е имал административна, кой е имал структурна функция в този университет? Някого нещо в профсъюзите го закачили, някого – в партията – девета дупка на кавала. Нещо спасил, нещо помогнал, нещо направил – направил го е срещу системата, а не благодарение на нея. Ние не определяхме официалната физиономия на Софийския

университет. Тази физиономия беше доста отвратителна. А ние бяхме други, ние бяхме много готини.

„Имаше ли нещо важно, за което не успяхме да говорим?“ – ами да – за обратната страна на луната, за симфониите на Малер...

/Тук записът свършва./